

■ בנימין בךדוד, יזמים כלכליים בקרב יהודי בוכרה - זיכרונות נתן דוידוף, בני ברק 1997, הוצאת 'רקפת', 174 עמ'.

בקרב יהדות בוכרה צמחה בתקופת השלטון הצארי שכבה של יזמים כלכליים בקנה מידה נרחב, ובמרכזה משפחות דוידוף, ועדיאייב ופוטיליאחוף. נתן דוידוף כתב בערוב ימיו את זכרונותיו ברוסית ונכדו בנימין בךדוד, חבר חנייתה, תרגם והביא את עיקרם בספר זה. דוידוף עסק בייצוא ובייצוא בהיקף גדול בין אסיה התיכונה לרוסיה ולארצות אחרות, בניפוי כותנה, במכרות פחם ובחיפוש נפט, בייצור מוצרי צריכה שונים, מאריגים עד תה ועוד. הוא המשיך בפעילותו גם תחת השלטון הבולשביקי, בהעתיקו מושבו למוסקבה, עד שנאלץ לברוח ממנה. בפרקי המבוא לספר, המבוססים על תיעוד ארכיוני שחשף בךדוד בעת שליחתו באסיה התיכונה וכן על ראיונות אישיים שנערכו בארץ ובח"ל, מתאר מחבר הספר בהרחבה את צמיחתה ופעילותה של עילית כלכלית זו. שכבה כלכלית זו אפשרה את ההתעוררות החברתית, התרבותית והחינוכית של בני עדתה בארץ מוצאה ואת השתתפותה הייחודית בחיים החדשים בארץ ישראל, שבאה לידי ביטוי מיוחד בהקמת שכונת הבוכרים "רחובות" ובתרומות למפעלי חסד רבים בירושלים. הספר מסיים ברשמים על אחריתה של היהדות בבוכרה, פרי סיכום של שליחות המחבר. הספר מלווה מסמכים ותצלומים רבים, אף הם חלקם ממקורות ארכיוניים, ובכללו מהווה מקור ראשון בחשיבות על הבט לא ידוע עד כה בחיי יהדות בוכרה.

■ דבורה ברגמן, צרור והוכים: סונטים עבריים מתקופת הרנסאנס והבארוק, מכון בךצבי לחקר קהילות ישראל במזרח והוצאת הספרים של אוניברסיטת בךגוריון בנגב, ירושלים תשנ"ח, מסת"ב 9-072-235-965, ISBN 593 עמ'.

בעקבות שביל הזהב, מחקרה של פרופסור ברגמן על הסונט העברי, מוגש לקהל חובבי השירה אנתולוגיה של 423 שירי זהב (סונטים), הם השירים שעליהם התבסס המחקר. השירים הם פרי עטם של כמאה משוררים בני המאות י"ד-י"ז. מרבית המשוררים ישבו באיטליה, ערש לידתו של שיר הזהב, אך ביניהם גם תושבי הולנד, האימפריה העות'מנית וצפון אפריקה. בין משוררי הקובץ, בני איטליה הם הפוריים ביותר: המיוצג ביותר הוא ר' משה זכות, עם שישים ושישה סונטים, ובעקבותיו יעקב פראנשים (55), עמנואל הרומי (38), יהודה אריה מודינה (31) ועמנואל פראנשים (29).

השירים משקפים את הנוף התרבותי היהודי של ראשית העת החדשה. הם עוסקים בארועי חגיגה ואבל של קרובים וידידים, במחלוקות פניסקהילתיות מקומיות, בפולמוס השבתאות ועוד. ניכרת גם השפעתה של התרבות הנוצרית הסובבת.

השירים מסודרים על פי סדר כרונולוגי. גופי השירים גדלו מכתבי יד ומדפוסים נדחים. החוקרת קבעה את הנוסח, הכתיב והניקוד, והרכיבה ביוגרפיה תמציתית לכל משורר. השירים מלווים במדור של פרשנות. כאן ימצא הקורא את הסכימה של החריזה והתבנית המטרית של השיר, וכן חלופי גירסאות. פירושו של תוכן השיר כולל פיענוח של רמזים ומשחקי לשון, והפנייה למקורות. הספר עשיר בלוחות ובמפתחות המקלים על ההתמצאות. מלבד המפתחות המקובלים של נושאים, אישים ומקומות, מגישה פרופ' ברגמן לוח משקלים, וכן לוח המפנה למקורות שמהם נלקחו השירים. יש לציין גם את המפתח של הסונטים, לפי שמותם ולפי נטיבות חיבורם, ואת מפתח המשוררים.

■ יהודי אתיופיה באור הזרקורים, עורכת שלווה וייל, המכון לחקר הטיפוח בחינוך, ירושלים תשנ"ז, 119 עמ'.

לפנינו קובץ של תשעה מאמרים מאת מחברים שונים, המבוססים על הרצאות שהושמעו ביוני 1994 בכינוס בינלאומי שנערך במכון לחקר הטיפוח בחינוך באוניברסיטה העברית בירושלים. מאמרי הקובץ מוקדשים לחיי הקהילה האתיופית באתיופיה ובמדינת ישראל, והם מתמקדים בתפיסות של אנשי הקהילה ושל אחרים, ובתחומי חיים עיקריים המשפיעים על יהודי אתיופיה

היום: דת ומנהגים, דיור, חינוך, שירות צבאי, עבודה, זהות חברתית ותרבותית. הקובץ עוסק בבחינת זהותם של עולי אתיופיה בתקופת שילובם בחברה הישראלית. מספר מאמרים מדגישים את הצורך להחליף את האוריינטציה היהודית-מערבית הנהוגה בידי המטפלים בעולים במדינת ישראל כלפי יהודי אתיופיה באוריינטציה אתיופית, כלומר ברגישות להקשרם התרבותי האתיופי.

■ **ברכה ניב, מעשה חשוב:** התיק לספר תורה ותולדותיו, מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח והוצאת אוניברסיטת בראילן, ירושלים תשנ"ח, מסת"ב 0-071-235-965, 267 עמ'.

הדר ועיטור מאפיינים את אופן הטיפול בספר התורה מקדמת דנה, ואלה מאפיינים גם את ספרה של ברכה ניב, המגולל בפני הקורא את ההיסטוריה העשירה והמגוונת של סוגייה זו בתרבות החומרית והאמנותית של עם ישראל לדורותיו.

כמחצית הספר מוקדש לסקירה ההיסטורית של הנושא, מתקופת המשנה והתלמוד ועד ימינו. המחברת פותחת בדיון בספר התורה וכליו בעת העתיקה ובימי הביניים, על פי מקורות ספרותיים והלכתיים ואיורים מכתבי יד. תחילה נבחנים מגילת הספר, המטפחת לספר התורה (להלן: ס"ת), ארון הקודש ואחסנת ס"ת. לאחר מכן סוקר הפרק את טיבו של תיק העץ בקהילות המזרח ובאגן המזרחי של הים התיכון בימי הביניים, תוך התמקדות בשאלת החומרים שמהם נוצרו התיקים. התיק לס"ת מאפיין את כל קהילות המזרח, מהודו ותימן עד תוניסיה ולוב, בניגוד לנהוג בספרד, אשכנז ואיטליה.

הפרקים הבאים מתארים את דרכי היצירה והעיבוד של תיק העץ לספר התורה בארצות שונות. נידונים גם הכלים הנלווים לתיק, כגון מטפחות, כתרים ולוחיות הקדשה. הדיון מסתמך על מחקר שדה, דהיינו על בחינה של מימצאים מקהילות המזרח ובאגן המזרחי של הים התיכון מסוף המאה הי"ח או מראשית המאה הי"ט.

בחלקו השני של הספר מגישה החוקרת שלושים וחמישה לוחות, המציגים מבחר של תיקים לס"ת וכליהם. לא כל התמונות צבעוניות, אך כולן מצטיינות בבהירות וביופי. הספר נחתם בקובץ של חמישים ושש כתובות הקדשה בתיקים לס"ת וכליהם. כל כתובת מלווה בפרטים על הקשרה ההיסטורית ועל צורתה הפיסית.

הספר הוא מונוגרפיה מקיפה ראשונה בנושא תיק ס"ת, ובכך חשיבות תרומתה של ד"ר ניב לחקר האמנות היהודית. ברם, צורתו החיצונית של החיבור מבטיחה כי גם הפוסח על הדיון המדעי יינה מאיכותו האסתטית. הספר דומה לקטלוג של תערוכה מוזאונית, ואמנם העיון בו הוא כעין טיול מודרך בתצוגה של אוסף מרהיב של כלי קודש ממורשת ישראל.